

Disoluția familiei prin divorț în România. Evoluția și consecințele social-demografice

Vergiliu Iordache

1. Considerații generale

După cel de al doilea război mondial - atât în condițiile socialismului real, cât și începând cu 1989 - familia românească, ca instituție socială, s-a aflat sub influența unor multitudini de factori: psihologici, educaționali, juridici, socio-culturali, economici și politici, care nu a putut să nu producă schimbări în evoluția structurii și funcțiilor sale, în această perioadă.

Influența complexă exercitată de acești factori asupra constituuirii și funcțiilor familiei nu s-a manifestat direct, nemijlocit, ci prin intermediul subiectivității oamenilor ce constituie familiile concrete, fapt ce explică marea varietate în care familiile se manifestă în contextul evoluției societății românești.

Este știut că familia, între formarea și disoluția ei, parurge, structural și ca dimensiuni, o serie de stadii (faze) care formează "ciclul de viață familială", concept care în ultimii ani preocupă tot mai mult pe demografi și sociologi.

În modelul "ciclului de viață familială", primul stadiu îl reprezintă formarea familiei (căsătoria), care este unul din cele mai importante evenimente ale vieții unui individ asupra căruia el poate să hotărască singur în mod conștient; mai precis, decizia lui privește alegerea partenerului, momentul încheierii căsătoriei, momentul nașterii și numărul copiilor, creșterea și educarea acestora. Cu toate că deciziile individuale sunt produse ale personalității lui, ele au totuși o puternică semnificație socială.

Faptul că familia se constituie ca o unitate dintre bărbat și femeie în principal în scopul procreației, îi conferă acesteia importanța sa funcție: cea biologică (demografică). Atractia către sexul opus ca și nevoie de a avea și crește copii sunt factori care formează condițiile principale de constituire a familiei, condiții ce se află într-o strânsă dependență cu relațiile sociale din cadrul familiei și societății.

Copiii au un rol major în consolidarea familiei, fiind un factor de coeziune, de stabilitate a sentimentelor de iubire între soți și de echilibru moral și juridic. Pentru societatea noastră copiii reprezentând viitorul, ea este, în felul acesta, alături de familie, implicată direct în creșterea și educarea copiilor.

În virtutea rolului pe care și l-a asumat în rezolvarea problemelor privind creșterea și educarea copiilor, societatea a putut să influențeze într-o anumită măsură funcția biologică a familiei.

Datorită funcției de reproducere pe care o are familia, societatea a fost direct interesată în constituirea și consolidarea acesteia, în care scop a elaborat reguli stricte, un ansamblu de acte normative privind realizarea și interdicția mariajului și o sprijină din punct de vedere material și social-cultural.

În evoluția ei în perioada postbelică, familia românească a suferit modificări în ceea ce privește funcția ei biologică, care nu au putut să nu aibă consecințe, unele imprevizibile, asupra menținerii unei structuri corespunzătoare de vîrstă a

populației, precum și asupra tinereții poporului nostru.

Comportamentul reproductiv al cuplurilor familiale (ca parte componentă a comportamentului demografic) a fost strict determinat, pe lângă alți factori interni și externi familiali, de stabilitatea vieții de familie.

În realizarea funcției biologice a familiei, stabilitatea vieții de familie a avut un rol important și datorită elementului ei contradictoriu - instabilitatea raporturilor de familie.

Instabilitatea vieții de familie și frecvența ei în sănul populației, în perioada postbelică, s-a datorat influenței complexe exercitată atât de unii factori subiectivi, cât și de o serie de factori sociali obiectivi, cum sunt: schimbările sociale rapide, care au generat o nouă ierarhizare a valorilor, legate de viața de familie, legislația și jurisprudența privind divorțul, urbanizarea etc.

ACTIONAREA factorilor de instabilitate s-a desfășurat fie sub formă latentă (stări tensionale preconflictuale), fie sub formă manifestă (abandonul familiei, despărțirea de fapt, concubinajul și divorțul).

Divorțul este principala formă de dezorganizare și instabilitate a raporturilor de familie, desfacerea căsătoriei având loc pe baza unei hotărâri judecătoare^{x)}.

Legea obligă pe soțul vinovat să-și asume responsabilitatea existenței celuilalt soț (în cazul de incapacitate de muncă sau boală) și a copiilor.

De fapt, prin divorț sau decesul unuia din soții se încheie ciclul de viață familial (este vorba de familia nucleară).

Abandonul familial (părăsirea căminului) se deosebește de divorț prin neîndeplinirea formelor legale de desfacere a căsătoriei, fapt ce dă naștere la posibilitatea de refacere, mai târziu, a familiei. Cauzele părăsirii căminului sunt cele de ordin

economic, dar mai ales lipsa curajului moral să-și asume responsabilitatea impusă de lege în ceea ce privește întreținerea celuilalt soț și a copiilor rămași în urma desfacerii căsătoriei.

În general, părăsirea căminului se practică în cadrul familiilor de oameni săraci, care n-au banii necesari desfacerii legale a căsătoriei. Soțul interesat părăsește domiciliul, neinteresându-se deloc de existența celuilalt soț și a copiilor. Nu puține sunt cazurile în care atât soțul fugă, cât și cel rămas își întemeiază o nouă familie, sub formă de concubinaj, trăind astfel tot restul vieții.

Separația (despărțirea de fapt) este o formă de dezorganizare a familiei întâlnită mai ales la oamenii săraci, care, însă, neavând bani pentru formalitatea de divorț, desfac căsătoria, separându-se de comun acord, fără a mai îndeplini formele legale de divorț.

Datorită frecvenței ei mari în cazul familiilor nevoiașe, separarea mai este denumită pe drept cuvânt divorțul oamenilor săraci. Această formă de dezorganizare a familiei se deosebește de părăsirea căminului prin faptul că separarea se face pe baza unei înțelegeri comune a ambelor părți, pe când părăsirea căminului se face din inițiativa unui singur soț, fără consimțământul celuilalt soț și fără să-l anunțe, în prealabil, de intențiile lui.

Concubinajul este și el tot o formă de familie dezorganizată, cu deosebirea că formarea familiei, prin concubinaj nu se face în mod normal, adică cu respectarea normelor legale (încheierea contractului de căsătorie), și, în consecință, nu este recunoscută de lege.

O astfel de familie chiar dacă ar fi perfect normală în organizarea și funcționarea ei internă, totuși, ea nu poate fi considerată normală în raporturile ei față de societate și față de lege.

^{x)} Divorțul se efectuează în fața noastră pe baza normelor inscrise în Codul familiei din 1954, cu modificările introduse de Decretul nr. 779 din 7 octombrie 1966, de Decretul nr. 174 din 30 iulie 1974 și de Legea nr. 59/1993, precum și de unele precizări în Codul de procedură civilă.

Consecințele concubinajului devin dezastruoase în cazul când din această formă de familie rezultă copiii nelegitimi. Aceștia sunt cei care suferă cel mai mult din cauza greșelilor părintilor lor, deoarece legea nu le acordă drepturile pe care le au copiii născuți legitim (cu excepția celor recunoscuți de tatăl lor).

Concubinajul la noi în țară a devenit o problemă extrem de gravă atât la orașe - mai ales în rândul muncitorilor manuali, veniți de la țară pentru a-și putea căștiga existența la oraș -, cât și la sate. Nu puține sunt cazurile când aceeași mamă are copii nelegitimi de la doi sau trei concubini care au părăsit-o, sarcina creșterii acestora revenind, în primul rând, ei și instituțiilor de asistență socială.

Cauzele ce determină concubinajul sunt multiple și variate: biologice (eteate, boli ereditare, alcoolism), economice (lipsa de mijloace pentru constituirea unei familiilor, diferențe de situație economică, diferențe de profesii), juridice (pierderea unei

pensiile viagere, probleme de moștenire etc.) și sociale (diferențe de situație socială, diferențe de religie, diferențe de cultură etc.).

Copiii nelegitimi au devenit o problemă majoră pentru institutele de asistență socială de stat și particulare.

Instabilitatea vietii de familie, manifestata sub diversele ei forme si indeosebi divortialitatea, prin consecintele si implicatiile ei asupra familiei si societatii romanesti in general, nu a putut sa nu constituie atat in socialism, cat si dupa decembrie 1989 un serios semnal de alarmă pentru institutiile publice de profil.

Indiscutabil, există deosebiri în ceea ce privește modalitățile și mijloacele de realizare a politicii în domeniul consolidării vieții de familie practicată în socialism, față de cea a guvernelor postdecembристice.

Din acest motiv, s-a simțit nevoie ca analiza procesului de disoluție a familiei în țara noastră, dar mai ales a consecințelor sale social - demografice să se facă în mod distinct în aceste două perioade.

2. Destămarea familiei și consecințele ei socio-demografice în socialism

În socialism, acest fenomen demografic a cunoscut o amplitudine mai deosebită în anii 1954-1965 și 1975-1989.

În acești ani, s-au înregistrat, în medie, anual, 33.794 divorțuri, față de 184.721 de căsătorii, ceea ce înseamnă că practic a revenit un divorț la 5,5 căsătorii; rata divorțialității a fost de 1,64 divorțuri la 1000 locuitori, în timp ce rata de nupțialitate, de 9,1% căsătorii. În cele două subperioade menționate au intrat în disoluție 912.440 căsătorii, 1.824.880 bărbați și femei schimbându-și starea civilă "căsătoriți" în cea de "divorțati".

În intervalul 1966-1974 datele statistice relevă o scădere puternică a divorțialității, care s-a datorat, în principal, măsurilor juridice și economice luate de vechiul regim în cadrul politiciei sale demografice de stimulare a natalității. Una din premisele

principale ale realizării acestei politici a constituit-o, în concepția autorilor ei, tocmai întărirea familiei, considerând-o nucleul de bază al societății.

În scopul asigurării unei mai mari stabilități a vieții de familie, prin Decretul 799/1966 a fost modificat art. 38 din Codul familiei, în sensul că instanța judecătorească nu putea desface căsătoria decât atunci când erau îndeplinite cerințele legale prevăzute în acest decret. Prin această formulă negativă de redactare s-a vrut să se sublinieze caracterul excepțional al desfacerii căsătoriei prin hotărâre judecătorească. În temeiul acestui articol, instanța trebuia deci - la pronunțarea hotărârii de divorț - să fie convinsă de existența unor motive temeinice care vătămău grav raporturile dintre toți, încât făcea imposibilă continuarea căsătoriei și să tină seama de durata ei și de

interesul copiilor minori.

Într-adevăr, aplicarea drastică a prevederilor decretului privind modificarea dispozițiilor legale privitoare la divorț a avut ca rezultat o scădere importantă a divorțialității (ajungându-se la 0,53 divorțuri la 1000 de locuitori), dar, din păcate, numai în primii nouă ani de la aplicarea acestui decret, ca apoi, începând din anul 1975, să

se revină brusc la nivelul inițial (1,62 divorțuri la 1000 locuitori).

Accentuarea tendinței de disoluție a familiei în țara noastră în socialism se mai poate vedea din evoluția ponderii populației având starea civilă "divorțată", în populația totală, înregistrată cu prilejul recensămîntelor efectuate în această perioadă.

Tabelul nr. 1

**Numărul populației având stare civilă "divorțată"
la recensământul din 1956, 1966, 1977 și 1992**

Anul recensă- mântului	Total persoane divorțate	% în pop. totală	Masculin		Feminin	
			persoane divorțate	% în pop. masc.	persoane divorțate	% în pop. fem.
1956	173870	0,99	42402	0,50	131468	1,46
1966	289187	1,51	77871	0,83	211316	2,17
1977	422674	1,96	149259	1,40	273415	2,50
1992	516032	2,26	184607	1,64	331425	2,85

Procesul de disoluție a familiei este certificat de creșterea, în anii 1956-1992, de aproape 3 ori a numărului total de persoane divorțate.

Pe sexe, ponderea cea mai ridicată a divorțialității se înregistrează în rândul populației feminine: 1,46% în 1956, 2,17% în 1966, 2,5% în 1977 și 2,85% în 1992, față de populația masculină: 0,50% în 1956, 0,83% în 1966, 1,40% în 1977 și 1,64% în 1992. De menționat că numărul absolut al bărbaților divorțați a crescut mult mai rapid decât cel al femeilor divorțate în această perioadă: 4,5 ori față de 2,5 ori.

Unele aprecieri interesante privind procesul de disoluție a familiei ne prilejuiesc comparația ritmului mediu anual de creștere a populației divorțate cu ritmul mediu de creștere a populației în perioadele dintre cele patru momente amintite. Astfel, dacă în perioada 1956-1966 ritmul populației divorțate depășea de 5,8 ori ritmul populației totale, între anii 1966- 1977 creșterea populației divorțate a avut loc într-un ritm care depășea de 3,3 ori pe cel al populației totale, iar în perioada 1977-1992, depășirea a fost de 2,8 ori. În întreaga perioadă 1956-1992 ritmul mediu de

creștere a populației totale a fost depășit de 4,3 ori de ritmul populației divorțate.

Raportul mai mare dintre cele două ritmuri de creștere în favoarea populației divorțate se explică prin divorțialitatea foarte ridicată din anii 1956-1966 (1,82 divorțuri la 1000 locuitori), o adevărată explozie a divorțialității, căreia i s-a pus capăt o dată cu apariția Decretului nr. 779 din 1966. Tot ca un efect al aplicării acestuia decât se poate explica în mare măsură scăderea acestui raport de la 5,8 ori, în perioada 1956- 1966, la 3,3 ori în anii 1966-1977 și la 2,8 ori în anii 1977- 1992.

Analiza distribuției populației divorțate după sexe și grupe de vîrstă la recensământul din 1977 oferă posibilitatea și a altor constatări interesante: în primul rând, se poate aprecia că șansele de recăsătorie și deci de participare la mai multe evenimente de recăsătorie ale bărbaților au fost mult mai mari decât ale femeilor divorțate în anii care au urmat; acest lucru este confirmat de valoarea indicatorului "femei divorțate la 100 bărbați divorțați", care variază de la 366 în grupa de vîrstă 20-24 ani la 278 în grupa de vîrstă 60-64 ani; în al doilea rând, în ceea ce privește vîrsta

medie a populației divorțate, la data recensământului amintit, ca a fost la bărbați de 37,4 ani și la femei de aproape 39 ani. Deci populația feminină divorțată a fost mai în vîrstă decât populația masculină: totodată, nu trebuie omis faptul că probabilitatea de recăsătorie pentru femei scade odată cu vîrsta (bineînteles că trebuie luată în considerare și alți factori).

După anul 1977, se poate constata în distribuția divorțurilor după vîrstă foștilor soți o deplasare structurală atât la bărbați, cât și la femei dinspre grupele de vîrstă mai mici (între 15-29 ani) spre grupele de vîrstă mai mari.

Astfel, ponderea bărbaților divorțați în vîrstă de 30 de ani și peste a crescut de la 67,1%, cât era în anul 1980, la 93,7% în anul 1989, iar la femei, aceeași pondere a crescut de la 49,9% la 58,6%.

Explicația modificărilor în structura pe vîrste a bărbaților și femeilor divorțate rezidă, în principal, în creșterea vîrstei medii a acestora, în anul 1989, la 36,9 ani față de 36,2 ani în anul 1980 la bărbați, și la 33,5 ani față de 32,7 ani la femei. Vîrsta medie a foștilor soți la data desfacerii căsătoriei era mult mai mare în mediul urban față de mediul rural. În anul 1989 vîrsta foștilor soți divorțați a fost de 37 ani la bărbați și 33,9 ani la femei în mediul urban, cu 0,5 ani la bărbați și 1,6 ani la femei mai mari decât în mediul rural.

Existau importante diferențieri ale divorțialității populației pe medii: urban și rural. Nivelul continuă să fie mai ridicat în rîndul populației urbane, fapt confirmat de datele cuprinse în tabelul nr. 2.

Tabelul nr. 2

Rata de divorțialitate a populației urbane și rurale din România, în anii 1930-1939 și 1948-1989

Anii	Divorțuri la 1000 locuitori urban	Divorțuri la 1000 locuitori rural	De câte ori urbanul este mai mare ca ruralul
1930-1934	0,58	0,36	2,4 ori
1935-1939	1,89	0,51	3,7 ori
1948-1957	2,59	1,09	2,4 ori
1958-1966	3,56	0,98	3,6 ori
1967-1974	0,85	0,17	5,0 ori
1975-1980	2,32	0,82	2,8 ori
1985	2,30	0,68	3,4 ori
1989	2,40	0,70	3,4 ori

Sursa: Date C.N.S.

Pe categorii de localități, în anul 1989 s-au înregistrat 77,7% din numărul total al divorțurilor în municipii și orașe, proporția la 1000 locuitori fiind de 3,4 ori mai mare decât în comune, și se explică prin acțiunea unor factori social-economici, cel mai important fiind mobilitatea socio-profesională și teritorială mai intensă a populației urbane.

În profil teritorial, nivelele cele mai

scăzute ale divorțialității s-au înregistrat în județele mai puțin industrializate și urbanizate, după cum în județele mai dezvoltate frecvența divorțurilor este mai mare, acestea constituind centre de atracție pentru populația Tânără din alte județe.

Strânsa legătură între nivelul divorțialității în profil teritorial și nivelul de urbanizare și industrializare a județelor țării este confirmată, pe de o parte, de nivelele cele mai scăzute ale divorțialității care s-au

înregistrat în anul 1989, ca de altfel și în alii precedenți, în județele Dolj (0,68 la 1000 locuitori), Buzău (0,92%), Ialomița (0,95%), Olt (0,96%), Călărași (0,98%), Teleorman (0,98%) și Vaslui (0,98%), județe mai puțin industrializate și urbanizate, iar pe de altă parte, de nivelurile cele mai ridicate ale acestui indicator demografic în județele: Timiș (2,44%), Arad (2,04%), Prahova (1,90%), Hunedoara (1,90%) și Galați (1,83%), județe mai dezvoltate din punct de vedere economic.

În municipiul București s-au desfășurat prin divorț 2,92 căsătorii la 1000 locuitori; de fapt, cel mai înalt nivel al divorțialității, fiind de 4,3 ori mai mare decât în județul Gorj, în care s-a înregistrat cel mai scăzut nivel.

Analiza evoluției divorțialității în raport cu durata căsătoriei, înregistrate la nivelul ţării, ne permite să cunoaștem în același an de căsnicie apar mai frecvent motivele de tensiune între soți și au loc cele mai multe divorțuri.

Din analizele datelor statisitice se desprind două concluzii mai importante: pri-ma concluzie: în anul 1989, în totalul divorțurilor înregistrate, peste 1/3 (38,7%) o detineau divorțurile intervenite în primii cinci ani de la data căsătoriei; 1/5 (circa 20%) din numărul divorțurilor au avut loc după o perioadă de peste 10 ani de la data căsătoriei; cea de a doua concluzie: după anul 1975 s-a manifestat o tendință de

creștere a ponderii divorțurilor intervenite îndeosebi în primii cinci ani de căsnicie, concomitent cu o tendință de scădere a ponderii divorțurilor pronunțate după o perioadă de peste 10 1/2 ani de conviețuire.

Efectul acestor modificări structurale a constat într-o ușoară creștere a duratei medii a căsătoriilor desfășurate prin divorț (cu circa 1/2 de an), pe care o putem considera un fenomen pozitiv, deoarece, din punct de vedere demografic, constituia o prelungire a perioadei de reproducere a cuplului familial. Un fapt este cert: dezorganizarea îndeosebi a familiilor tinere, chiar dacă cea mai mare parte din cei divorțați se recăsătoreau, producea grave perturbări în realizarea funcției biologice a familiei, cu consecințe negative în producerea populației în țara noastră.

La recensământul populației din 5 ianuarie 1977 peste 2,5% din totalul femeilor erau divorțate. Aproape 1/3 din ele nu au născut copii vii.

Una din caracteristicile principale ale cuplului familial care a influențat frecvența divorțurilor a fost statulul socio-profesional al foștilor soți.

După cum se poate vedea din datele cuprinse în tabelul nr. 3, ponderea cea mai ridicată a soților și soților divorțați atât în 1975, cât și în 1989 este determinată de categoria "muncitori și muncitoare".

Tabelul nr. 3
Distribuția divorțurilor după categoria socială a soților,
în anii 1975 și 1989

Ocupația	1975					1989				
	soțului		soției			soțului		soției		
	Cifre abso-lute	%	Cifre abso-lute	%		Cifre abso-lute	%	Cifre abso-lute	%	
1	2	3	4	5	6	7	8	9		
Muncitori	22295	64,7	18498	53,7	28990	80,5	27730	77,0		
Intelectuali-funcționari	7619	22,1	8680	25,2	5169	14,4	5230	14,5		
Țărani-cooperatori	2352	6,8	4172	12,1	766	2,1	1080	3,0		

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Țărani cu gospodărie individuală	473	1,4	1195	3,5	248	0,7	145	0,4	
Meseriași cooperatori	849	2,5	1231	3,6	23	0,16	36	0,1	
Meseriași particulari	213	0,6	101	0,3	122	0,3	231	0,6	
Alții	37	0,1	25	0,07	690	1,9	1256	3,5	
Total	34479	98,2 ^x	34479	98,5 ^x	36008	100,0	36008	99,1 ^x	

x) Diferența până la 100 o reprezintă ponderea celor nedeclarati.
Sursa: Date C.N.S.

De remarcat faptul că la ambii soți divorțați care au statutul socio-profesional "muncitor" ponderea lor cunoaște, în perioada cercetată, o creștere accentuată, cea ce ne dă dreptul să apreciem că procesul de disoluție a familiei prin divorț a luat o amploare deosebită tocmai în rândul muncitorilor¹⁾.

Pe locul al doilea se situează categoria "intelectuali-funcționari", a căror pondere, în totalul divorțurilor, a fost în anul 1989 de 14,4% (atât la bărbați, cât și la femei), mult mai mică decât cea din 1975, care a fost de 25,5%. În schimb, cunoaște o creștere importantă ponderea divorțurilor din categoria "alte profesii", din care faceau parte îndeosebi liber-profesioniștii și cei fără ocupație (de la 0,1% la 1,9% la bărbați și de la 0,07% la 3,5% la femei).

Analiza divorțurilor după cauzele stabilite de instanța de judecată evidențiază existența unor diferențieri în funcție nu numai de motivele invocate de foștii soți, ci și în raport cu familiile divorțate cu copii sau fără copii.

Principalele motive de divorț invocate de soție sunt, în ordinea frecvenței lor: consumul de băuturi alcoolice; violență; neînțelegeri-certuri, concubinaj al bărba-

tului; părăsirea domiciliului conjugal și alungarea soției de la domiciliu. Ordinea motivelor de divorț invocate de soțul reclamant este următoarea: concubinajul soției, părăsirea domiciliului conjugal, neînțelegerile-certurile, neparticiparea la treburile gospodărești, violență, alte motive.

În anul 1989, de pildă, instanța de judecată a reținut în 27% din cazurile de divorț, ca motiv principal, alcoolismul, în 26,2% din cazuri, infidelitatea conjugală și concubinajul, iar în 25,7% din cazuri, desfacerea căsătoriei a fost atribuită, în principal, bătăilor și cruzimilor.

În același an, în 45% din cazurile de divorț, căsătoria a fost desfăcută din vina soțului, în 10% din vina soției, în timp ce în 45% din cazuri a fost reținută vina ambilor soți.

Creșterea frecvenței divorțurilor în raport cu numărul de copii minori, care are o semnificație deosebită pe plan social, pune în evidență existența unui raport invers proporțional între numărul căsătoriilor desfăcute și numărul de copii minori existent în familiile divorțate.

Datele din tabelul de mai jos sunt edificatoare în acest sens.

1) Se confirmă astfel una din regularitățile pe care le-a constatat Colin Gibson în urma cercetării divorțialității în rândul acestei categorii sociale din Anglia, anume că aceasta este mai frecventă în rândurile claselor mijlocii și sărace.

(The association between divorce an social clase in England and Wales, in "British Journal of Sociology", martie 1974, p. 79-90).

Tabelul nr. 4

Distribuția divorțurilor după numărul de copii minori rămași din căsătoria desfăcută, în anii 1975, 1980, 1985 și 1989

Număr copii existenți în familiile divorțate	Frecvența divorțurilor							
	1975		1980		1985		1989	
	Cifre absolute	%	Cifre absolute	%	Cifre absolute	%	Cifre absolute	%
Nu au avut copii	22900	66,4	17378	50,9	14553	44,7	16043	44,6
1 copil	8842	25,6	11255	33,0	11340	34,8	11998	33,3
2 copii	2296	6,7	4337	12,7	5201	16,0	6116	17,0
3 copii	332	1,0	815	2,4	1017	3,1	1265	3,5
4 și mai mulți copii	107	0,3	345	1,0	475	1,5	586	1,6
Total	34479	100,0	3130	100,0	32587	100,0	36008	100,0

Sursa: Date C.N.S.

Prima concluzie care se degăjă din analiza datelor din tabel este aceea că cele mai multe divorțuri s-au înregistrat în familiile în care nu a existat nici un copil (44,6% din numărul total al familiilor despărțite în 1989) sau a existat un singur copil (33,3%), ceea ce atestă faptul că numărul copiilor reprezintă un important factor al consolidării familiei.

Sociologii Alexandru Bejan și Doina Buruiană, într-un studiu publicat în anul 1987, susțin că existența copiilor este un factor de atenuare a tensiunilor familiale și de întărire a coeziunii cuplului. Fac excepție cei care au un singur copil, care au relații mai tensionate și o coeziune mai

mică atât comparativ cu cei fără copii, cât și cu cei care au mai mulți copii¹⁾.

Cea de a doua concluzie: în perioada cercetată s-a intensificat procesul de disoluție îndeosebi în rândul familiilor cu 2 sau mai mulți copii, fapt atestat de creșterea ponderii acestor divorțuri, în totalul divorțurilor, de la 8% în 1975 la 22,1% în 1989.

Procesul de disoluție a familiilor cu copii a generat grave probleme sociale atât pentru părinții cărora l-au fost încredințați, cât și pentru societate. Rezolvarea acestor probleme devenise foarte dificilă îndeosebi în deceniul opt, când numărul minorilor rezultați din cuplurile destrămăte a crescut de la 23,8 mii în anul 1980 la 30,6 mii în 1989.

3. Accelerarea procesului de disoluție a familiei după anul 1989

Schimbările intervenite în societatea românească după decembrie 1989 - deci într-un termen relativ scurt - și-au pus amprenta pregnant asupra evoluției fenomenelor și proceselor demografice, inclusiv asupra divorțialității.

Datele statistice relevă o detriorare a situației demografice a țării, ceea ce confirmă că, și în acest domeniu, tranziția este complexă și comportă un cost demografic

ridicat.

În ceea ce privește instabilitatea familiei prin divorț, în această perioadă, - după o scădere semnificativă în 1990, urmată de o creștere bruscă în anul 1991, ca apoi să scadă puternic în anul următor - ea a manifestat o ușoară creștere în anul 1993 și a luat o amploare deosebită în primele nouă luni ale anului 1994, aşa cum reiese din datele tabelului nr. 5.

¹⁾Alexandru Bejan, Doina Buruiană - Constituirea și consolidarea familiei tinere, pag. 118, CCPT, 1987.

Tabelul nr. 5

Evoluția divorțialității, în anii 1989-1994

Anul	Număr	Divorțuri		
		La 1000 locuitori	La 100 căsătorii	Indicele conjunctural al divorțialității ^x
1989	36008	1,56	20,2	0,21
1990	32966	1,42	17,1	0,19
1991	37031	1,60	20,2	0,21
1992	29290	1,29	16,8	0,16
1993	31200	1,37	18,0	0,10
9 luni 1994	31500	1,86	...	...

^x Divorțuri la o persoană căsătorită

Sursa: Date C.N.S.

În primele 9 luni ale anului 1994 au intrat în disoluție prin divorț cu 9 mii mai multe căsătorii decât în aceeași perioadă a anului 1993, rata divorțialității urcându-se de la 1,32 la 1,86 la 1000 locuitori. Creșterea relativă a numărului de divorțuri a fost de 40%. Pe medii, în anul 1993, peste 75% din numărul total al divorțurilor s-au înregistrat în mediu urban, proporția la 1000 locuitori fiind de 2,7 ori mai mare decât în mediu rural.

În profil teritorial, cele mai înalte rate ale divorțialității de 2,73 la mia de locuitori s-au înregistrat în județele: Hunedoara, Timiș, Brăila și Arad, la polul opus situându-se județele cu rate minime - sub 1 la mie: Bihor, Buzău, Vâlcea și Tulcea.

Dacă ușoara creștere a numărului divorțurilor, în anul 1993, față de 1992 (cu aproape 2 mii) nu poate să provoace îngrijorare (raportate la numărul populației, intensitatea fenomenului se menține la un nivel scăzut), amplificarea divorțialității însă, în primele nouă luni ale anului 1994, considerăm că trebuie să constituie un serios semnal de alarmă pentru organele de decizie, știute fiind gravele consecințe demografice și sociale ale acestui fenomen demografic.

Valoarea indicatorului conjunctural al divorțialității dă o imagine mai corectă asupra nivelului fenomenului: din 100 de căsătorii, 18 s-ar desface prin divorț în ipoteza menținerii caracteristicilor din anul 1993 ale divorțialității în funcție de durata căsătoriei.¹⁾

În anul 1993, durata medie a căsătoriilor desfăcute prin divorț a fost de 10 ani, indicator al căruia nivel era aproape identic cu cel din anul precedent.

Scăderea duratei medii a căsătoriilor desfăcute prin divorț (cu peste 1/2 an față de 1989) reprezintă, din punct de vedere demografic, un fenomen negativ, deoarece s-a redus perioada de reproducere a cuplului familial, cu consecințe negative asupra reproducerei populației în țara noastră.

De altfel, din analiza datelor statistice privind născuții vii după starea civilă declarată a mamei rezultă că în anul 1993 numai 0,19% din numărul copiilor au fost născuți de mame divorțate.

Aportul mai mic al femeilor divorțate la reproducerea populației rezultă mult mai clar din comparația fertilității populației feminine după starea civilă și vîrstă la recensământul din 1977 și 1992.

¹⁾ Situația demografică a României în anul 1993, CNS, 1994, p. 10.

	1977	1992
Copii născuți vii:		
La 1000 femei în vîrstă		
de 15 ani și peste	2034	1802
La 1000 femei căsătorite	2337	2124
La 1000 femei necăsătorite	83	128
La 1000 femei văduve	2962	2453
La 1000 femei divorțate	1206	1431

Sursa: Date C.N.S.

Chiar dacă în perioada dintre cele două recensăminte a crescut fertilitatea femeilor divorțate, totuși ea continuă să se mențină mult inferioară fertilității femeilor căsătorite și celei a femeilor văduve, acestea din urmă fiind mai mari de 1,9 ori și 2,4 ori în anii 1977 și de 1,5 ori și respectiv 1,7 ori în anul 1992.

La recensământul din anul 1992, ponderea femeilor divorțate în totalul femeilor care nu au născut copii vii a fost de 3,1%, în totalul femeilor care au născut un copil viu, de 6,7% iar numărul femeilor care au născut doi sau mai mulți copii, de 2,8%.

Mărimea efectului divorțului asupra fertilității cuplului conjugal depinde de o serie de factori, cum sunt: extensiunea căsătoriei la femeile divorțate, timpul trecut între divorț și recăsătorie și fertilitatea cuplului desfăcut prin divorț.

Dacă, în general, divorțul influențează negativ asupra fecundității uniunii congregate, sunt și situații când acesta poate contribui la creșterea fertilității, de pildă, atunci când se desface o uniune congregală sterilă, iar prin recăsătorie se constituie una fecundă. Efectele dezmembrării familiei asupra fertilității cuplului familial au devenit mai dezastruoase după anul 1989, în urma amploarei pe care au luat-o celealte forme manifeste de disoluție a familiei: abandonul familiei, separarea (despărțirea de fapt) și concubinajul.

Din păcate, statistica oficială nu dispune de datele necesare cunoașterii exacte a amploarei acestui fenomen.

Totuși, o imagine, chiar și incompletă, ne-o putem face pe baza numărului relativ mare de născuți vii de către mame necăsătorite, în anul 1993; 41,7 mii (16,7% din totalul copiilor născuți vii).

O semnificație deosebită pe plan social are creșterea frecvenței divorțurilor în cazul cupluriilor cu copii minori. În anul 1993, ca urmare a intensificării procesului de disoluție îndeosebi în rândul familiilor cu copii minori, ponderea acestor divorțuri, în totalul divorțurilor, a fost de 47,7%, numărul copiilor minori afectați de desfacerea acestor căsătorii fiind de 21,6 mii, cu 2 mii mai puțini decât în anul 1992. Raportând numărul de copii minori afectați la numărul divorțurilor, revenea 1,5 copii minori la un divorț, la fel ca în anul precedent.

Existența copiilor cuplurilor familiale intrate în disoluție crează atât părinților cărora le sunt încredințați de către legiuitor, cât și organismelor de asistență ale copilului, mari răspunderi privind creșterea, întreținerea, educarea și formarea lor ca cetățeni.

Situația devine cu atât mai îngrijorătoare cu cât, este știut, nu puțini dintre ei îngroașă rândurile numeroaselor grupuri de așa numiți "copii ai străzii", care trăiesc pe stradă, în gări, piețe, stații de metrou și supraviețuiesc recurgând fie la mici activități, fie la cerșetorie, furturi, prostitutie sau la droguri. Deși pentru această categorie de copii sunt organizate centre de primire pentru minori - fenomenul luând în ultimii ani o mare amploare - acestea au devenit insuficiente, ceea ce necesită creația a noi centre.

Accentuarea procesului de disoluție a căsătoriilor în anii 1993 și 1994 se explică prin o multitudine de motive invocate de soți pentru desfacerea căsătoriei, cele mai importante fiind: infidelitatea (25,2%), alcoolismul (16,0%), violențe fizice (8,8%) și "alte situații" (26,4%). Ponderea mare a acestor ultime motivații își are explicația, în mare măsură, în facilitarea procedurii